

ПОЛЬСКИ РУХ СУПРАЦІЎЛЕННЯ Ў ГАДЫ ДРУГОЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЫ: КАНСТРУКЦЫЯ І ДЭКАНСТРУКЦЫЯ НАЦЫЯНАЛЬНЫХ ГІСТАРЫЧНЫХ МІФАЎ

ЛЮБОЎ КОЗИК

Анатацыя: Тэкст прысвечаны канструкцыі і дэканструкцыі нацыянальных гістарычных міфаў польскага руху супраціўлення ў гады Другой сусветнай вайны. Аўтар вылучае 3 напрамкі (афіцыйны, апазіцыйны і эмігранцкі) і 4 храналагічныя этапы (1945–1956, 1956–1976, 1976–1989, 1989–2013 гады) у канструяванні і дэканструкцыі міфаў Арміі Краёвай і Арміі Людовай, Варшаўскага паўстання 1944 года і іншых, дае іх кароткую характарыстыку.

Ключавыя словы: польскі рух супраціўлення, Другая сусветная вайна, Армія Краёва, Варшаўскае паўстанне, Армія Людова.

POLISH RESISTANCE DURING WORLD WAR II: CONSTRUCTION AND DECONSTRUCTION OF THE NATIONAL HISTORY MYTHS

Abstract: The text examines construction and deconstruction of national historical myths about the Polish Resistance during the World War II. The author reveals 3 directions (official, unofficial (the opposition), emigration) and 4 chronological periods (1945–1956, 1956–1976, 1976–1989, 1989–2013) in the construction and deconstruction of myths about Home Army, People's Army, Warsaw Uprising (1944) etc., and gives a brief characteristic of each of them.

Keywords: Polish Resistance, World War II, Home Army, Warsaw Uprising, People's Army.

Важную ролю ў фарміраванні нацыянальнай свядомасці адгрываюць гістарычныя міфы. Пад гістарычным міфам мы разумеем наратыў, які вызначаецца ідэянай зададзенасцю, сцвярджаннем пэўных каштоўнасцей ці ідэалаў, што супрацьпастаўляе яго гісторыі як аб'ектыўнаму пераказу ведаў. Гэты міф можа канструявацца афіцыйнымі ўладамі ў межах прапанаванай ёю ідэалогіі, гістарыяграфіяй, пэўнай групай асобаў, а таксама быць адлюстраваннем пэўных сімвалаў і стэрэатыпаў, якія працяглы час існуюць у грамадстве. Што датычыцца апошняга фактара, то тут даследчыкі руху супраціўлення маюць дачыненне з сімвалізацыяй герояў, якія змагаліся ці загінулі ў барацьбе за сваю краіну і народ.

У працэсе канструкцыі і дэканструкцыі пасляваенных гістарычных міфаў па пытанні польскага руху супраціўлення ў гады Другой сусветнай вайны можна вылучыць 3 напрамкі і 4 этапы. Сярод першых мы вылучаем афіцыйны, апазіцыйны (звязаны з дзейнасцю неафіцыйных арганізацый і “Салідарнасці”) і эмігранцкі. Пры гэтым пад афіцыйным мы разумеем як улады, якія дзейнічалі ў перыяд 1945–1989 гадоў, так і дэмакратычныя сілы, якія прыйшлі да ўлады пасля 1989 года, разумеючы пры гэтым існуючыя паміж імі адрозненні. Што датычыцца этапаў, то храналагічна яны ахопліваюць 1945–1956, 1956–1976, 1976–1989 гады і перыяд пасля 1989 года. На кожным з гэтых этапаў былі свае асаблівасці.

Сярод асноўных праблем, якія ўздымаліся ў гістарыяграфіі і публіцыстыцы, культуры і афіцыйнай палітыцы ў яе розных праявах, былі пытанні легітымнасці падпольнага руху, яго адносінаў да СССР, тактыкі і дзеянняў, адказнасці за паразу Варшаўскага паўстання 1944 года, дзеянні польскіх узброеных адзінак на франтах Другой сусветнай вайны і іншае.

На першым этапе (1945–1956 гады) дамінуючыя пазіцыі ў палітычным жыцці Польшчы занялі камуністы. З мэтай легалізацыі сваёй улады яны сталі падкрэсліваць значэнне сваіх партыйных, вайсковых і партызанскіх адзінак (Польская рабочая партыя (ППР), Армія Людова (АЛ) і Першая дывізія імя Т. Касцюшкі) у гады Другой сусветнай вайны. Стаўленне камуністаў да польскага ўрада ў эміграцыі і падначаленых яму ў гады вайны структур было негатыўным. Як следства – крытыкавалася альбо замоўчвалася дзейнасць Арміі Краёвай (АК) і II Польскага корпуса пад камандаваннем генерала Уладзіслава Андэрска.

Прапанаваны ўладай вобраз мужных змагароў з АЛ і часам злачынцаў з АК замацоўваўся ў сістэме адукацыі, мастацкіх творах, культуры ў цэлым, гістарычнай навуцы. Пры гэтым даследчыкі пераважна займаліся вывучэннем дзейнасці ППР і яе структур у гады Другой сусветнай вайны.

Сітуацыя ў значнай ступені змянілася ў 1956 годзе, калі пад уплывам падзей у СССР і самой Польшчы да ўлады вярнуўся Уладзіслаў

Гамулка, з якім звязваліся спадзяванні на лібералізацыю грамадска-палітычнага жыцця краіны. З гэтага часу пачынаецца другі этап. Яго адрозненнем ад папярэдняга выступае з'яўленне ў афіцыйным дыскурсе элемента няўпэўненасці, паказу дваістасці ва ўспрыманні некамуністычнага падполля. Найбольш выразна гэта можна пабачыць на прыкладзе фільмаў А. Вайды “Канал” і “Попел і дыямант”, калі рэжысёр парушае замоўчванне АК (і такім чынам, ставіць пад сумнеў існуючы міф замоўчвання АК), а з іншага боку ўступае ў палеміку з міфам-гераізацыяй АК. І тут варта заўважыць, што з сярэдзіны 1950-х гадоў праблема руху супраціўлення цесна пераплятаецца з дыскусіяй аб традыцыях польскага рамантызму ў грамадстве (узброеная барацьба з ворагам у імя айчыны, барацьба да апошняга подыху і гэтак далей), што ўскосна знайшло адлюстраванне як у літаратурных творах, так і кінематографі (напрыклад, у фільме “Эроіка” А. Мунка, а ў 1960-я гады ў тэлеэкранізацыі “Калумбаў” Р. Братнага).

Некаторыя перамены ў стаўленні да былых салдат АК можна заўважыць у 1960-я гады, калі ў польскім кіраўніцтве з'яўляецца так званая група “партызан” на чале з Мечыславам Мочарам. Яе дзейнасць была сярод іншага накіраваная на стварэнне свайго бачання руху супраціўлення. Гэтае “бачанне” палягала на змене акцэнтаў. Адкідаючы ўнёсак АК і польскіх узброеных сіл на Захадзе ў барацьбу з фашысцкай навалай, “партызаны” “задаваліся пытаннем” аб тым, чый унёсак – АЛ ці Першай Дывізіі імя Т. Касцюшкі ў СССР — быў большым у справе перамогі над Германіяй.

Да 1989 года пераважная большасць навуковых даследаванняў і мастацкіх твораў датычылася АЛ і польскіх войск у СССР, якім прыпісвалася вядучая роля ў барацьбе з нямецкімі акупантамі. Першая навуковая манаграфія, прысвечаная АК, з'явілася ў Польшчы толькі ў другой палове 1970-х гадоў.

Фарміраванне ў 1970-я гады апазіцыйнага руху і стварэнне падпольнай выдавецкай базы прывяло да з'яўлення новых даследаванняў па гісторыі руху супраціўлення ў гады Другой сусветнай вайны. Асноўны акцэнт у іх рабіўся на вывучэнні дзейнасці АК, традыцыі якой апазіцыя імкнулася выкарыстоўваць у сваёй дзейнасці. Такім чынам у 1970-я гады ішло фарміраванне (ці замацаванне) супрацьлеглага афіцыйнаму міфа руху супраціўлення.

Паралельна з афіцыйным дыскурсам існаваў эмігранцкі. Ён таксама не быў аднародным па прычыне наяўнасці розных плыняў і палітычных поглядаў у асяроддзі польскіх эмігрантаў. Тым не менш, яго агульнай рысай было тое, што пры характарыстыцы польскага руху супраціўлення ў гады Другой сусветнай вайны пераважная ўвага надавалася дзейнасці АК.

Кардынальна сітуацыя змянілася пасля падзення камунізму, калі польскае грамадства і навуковыя колы пачалі разбураць старыя і ствараць новыя міфы. Фактычна гаворка ідзе пра змену полюсаў, што назіраецца на фоне змены палітычных сімпатый даследчыкаў. У сучасных польскіх даследаваннях значная ўвага надаецца гераізацыі АК і паказу залежнасці АЛ і ППР ад кіраўніцтва СССР. Пры гэтым польскія гісторыкі не жадаюць заўважаць, скажам так, “дваістасць паводзін” акаўцаў і іх прыхільнікаў на тэрыторыі, дзе кампактна пражывалі беларусы і ўкраінцы, бо гэта не ўпісваецца ў светлы вобраз нацыянальнага героя, змагаюся за Айчыну.

На сённяшні дзень гісторыкі сыходзяцца ў меркаванні, што фактычна з моманту зараджэння АК прадпрымала дзеянні, накіраваныя супраць акупантаў. Што датычыцца Варшаўскага паўстання, то, як адзначае польскі даследчык Эўгеніуш Дурачыньскі (Дурачински, 2002: 46), спрэчкі вядуцца пераважна вакол 3 пытанняў: 1) ваенныя і палітычныя перадумовы прыняцця рашэння аб пачатку паўстання; 2) адносіны Сталіна да паўстання; 3) ці было паўстанне неабходным і што яно дало Польшчы (Дурачински, 2002).

Пасля 1989 года ўпольскай гістарычнай навуцы, культуры назіраецца пашырэнне інтарэса да падзей Другой сусветнай вайны. Ён праяўляецца ў навуцы, публіцыстыцы, мастацкіх творах і кінематографе. На сённяшні дзень у Польшчы адбываецца далейшая міфалагізацыя АК і “забыццё” прасавецкага, пракамуністычнага падполля.

Такім чынам, у сучасным польскім грамадстве мы назіраем дэканструкцыю адных міфаў і канструяванне новых, з супрацьлеглым знакам. Можна прызнаць, што гэта натуральны працэс, дзе апошняе слова павінна быць за навукоўцамі. Аднак не заўсёды навукова абгрунтаваныя высновы з’яўляюцца праўдай для пэўных груп насельніцтва, якія ў сілу свайго светапогляду і палітычных сімпатый не могуць іх прыняць.

Бібліяграфія

1. Дурачински, Эугениуш (2002). Польская историография новейшей истории, *Новая и новейшая история*, № 3: 28–57.